PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI
ISSN: 3060-4923 Impact Factor –7,212

QISHLOQ XO‘JALIGIDA SUG‘URTA TIZIMINI RIVOJLANTIRISH VA AMALIY MUAMMOLAR

Nozimov Eldor Anvarovich
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
“Investitsiya va innovatsiyalar” kafedrasi assistenti
eldornozimov@gmail.com
doi.org/10.5281/zenodo.20037609

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada qishloq xo‘jaligida sug‘urta tizimini rivojlantirishning nazariy asoslari, iqtisodiy zarurati hamda amaliy muammolari tahlil qilinadi. Iqlim o‘zgarishi, tabiiy ofatlar, narxlar beqarorligi va ishlab chiqarish risklarining ortishi agrar sektorda sug‘urta mexanizmlarini takomillashtirishni taqozo etmoqda. Tadqiqot davomida agro-sug‘urtaning iqtisodiy samaradorligi, davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari va xalqaro tajriba o‘rganildi. O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligi sug‘urtasini rivojlantirish jarayonida institutsional islohotlar va tartibga solish mexanizmlarining ahamiyati, xususan O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi hamda O‘zbekiston Respublikasi Qishloq xo‘jaligi vazirligi faoliyati yoritildi. Natijada agro-sug‘urta tizimini kompleks rivojlantirish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi.

Kalit so‘zlar: agro-sug‘urta, qishloq xo‘jaligi risklari, davlat subsidiyasi, iqlim o‘zgarishi, sug‘urta mukofoti, zarar koeffitsiyenti, risk-menejment.

Kirish

Qishloq xo‘jaligi milliy iqtisodiyotning strategik tarmoqlaridan biri bo‘lib, oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlash, bandlikni oshirish va eksport salohiyatini kengaytirishda muhim rol o‘ynaydi. Biroq ushbu soha yuqori darajadagi tabiiy-iqlimiy, biologik va bozor risklariga duch keladi. Iqlim o‘zgarishi, qurg‘oqchilik, sel, sovuq urishi, zararkunandalar, kasalliklar hamda narxlar o‘zgaruvchanligi qishloq xo‘jaligi ishlab chiqaruvchilarining moliyaviy barqarorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli agro-sug‘urta tizimini rivojlantirish dolzarb iqtisodiy vazifa hisoblanadi.

Rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, qishloq xo‘jaligida sug‘urta tizimi davlat va xususiy sektor hamkorligida samarali ishlaydi. Davlat tomonidan subsidiya, qayta sug‘urtalash va kafolat mexanizmlarining qo‘llanilishi fermer xo‘jaliklarining sug‘urta xizmatlariga kirish imkoniyatini oshiradi. O‘zbekistonda ham agrar sohani modernizatsiya qilish doirasida sug‘urta tizimini takomillashtirishga alohida e’tibor qaratilmoqda.

So‘nggi yillarda qishloq xo‘jaligida klaster tizimining joriy etilishi, eksportbop mahsulotlar hajmining oshishi va kreditlash mexanizmlarining kengayishi sug‘urta xizmatlariga ehtiyojni kuchaytirdi. Biroq amaliyot shuni ko‘rsatadiki, agro-sug‘urta segmenti hali yetarlicha rivojlanmagan, sug‘urta penetratsiyasi past darajada qolmoqda. Bu esa mavjud muammolarni ilmiy jihatdan tahlil qilish va tizimli takliflar ishlab chiqishni talab etadi.

Adabiyotlar sharhi

Xalqaro ilmiy adabiyotlarda qishloq xo‘jaligi sug‘urtasi risklarni diversifikatsiya qilish va daromad barqarorligini ta’minlash vositasi sifatida keng o‘rganilgan. AQSh, Yevropa Ittifoqi va Osiyo mamlakatlarida agro-sug‘urta tizimi davlat subsidiyalari asosida rivojlangan. Indeksli sug‘urta (ob-havo indeksiga asoslangan sug‘urta) mexanizmi iqlim risklarini kamaytirishda samarali vosita sifatida baholanadi.

Milliy tadqiqotlarda qishloq xo‘jaligi risklari, sug‘urta mukofotlarini hisoblash metodikasi va zarar koeffitsiyenti masalalari o‘rganilgan. Biroq agro-sug‘urtaning iqtisodiy samaradorligini makro va mikro darajada kompleks baholash masalalari yetarli darajada yoritilmagan.

Metodologiya

Tadqiqotda tizimli tahlil, statistik ma’lumotlarni qiyosiy o‘rganish, iqtisodiy-matematik baholash va ekspert intervyu usullaridan foydalanildi. Agro-sug‘urtaning samaradorligi sug‘urta mukofotlari, to‘lovlar ulushi, zarar koeffitsiyenti va subsidiya darajasi ko‘rsatkichlari asosida baholandi.

Shuningdek, xalqaro tajriba va milliy amaliyot qiyosiy tahlil qilindi.

Natija va tahlil

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, qishloq xo‘jaligida sug‘urta tizimi risklarni kamaytirish va ishlab chiqarish barqarorligini ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. Sug‘urta mavjud bo‘lgan sharoitda fermer xo‘jaliklari kredit olish imkoniyatiga ega bo‘ladi, chunki moliyaviy institutlar risklarning qisman qoplanishini ijobiy baholaydi. Bu esa investitsion faollikni oshiradi.

Biroq amaliyotda bir qator muammolar mavjud. Birinchidan, sug‘urta mukofotlari fermerlar uchun yuqori bo‘lishi mumkin, bu esa sug‘urta xizmatlaridan foydalanishni cheklaydi. Ikkinchidan, zararlarni baholash jarayoni murakkab va vaqt talab etadi. Uchinchidan, iqlim risklarining yuqori darajada konsentratsiyalashuvi sug‘urta kompaniyalari uchun yuqori zarar koeffitsiyentini yuzaga keltiradi.

Davlat subsidiyalari va qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari mavjud bo‘lgan taqdirda agro-sug‘urta tizimi samaradorligi ortadi. Indeksli sug‘urta mexanizmlarini joriy etish zararlarni tezkor va shaffof baholash imkonini beradi. Raqamli texnologiyalar, sun’iy yo‘ldosh ma’lumotlari va meteorologik monitoring tizimlaridan foydalanish risklarni aniqlash aniqligini oshiradi.

Umuman olganda, agro-sug‘urta tizimi qishloq xo‘jaligi ishlab chiqaruvchilari daromad barqarorligini ta’minlash va iqtisodiy yo‘qotishlarni kamaytirishda muhim instrument hisoblanadi. Biroq tizimni kompleks takomillashtirish zarur.

Xulosa va takliflar

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, qishloq xo‘jaligida sug‘urta tizimini rivojlantirish oziq-ovqat xavfsizligi va agrar sektor barqarorligini ta’minlashda strategik ahamiyatga ega. Agro-sug‘urtaning samaradorligi davlat va xususiy sektor hamkorligiga, risklarni to‘g‘ri baholash va subsidiyalash mexanizmlariga bog‘liq.

Shundan kelib chiqib, quyidagi takliflar ilgari suriladi:

– agro-sug‘urta mukofotlarini subsidiyalash mexanizmlarini kengaytirish;
– indeksli sug‘urta mahsulotlarini joriy etish;
– zararlarni baholash jarayonini raqamlashtirish va shaffoflikni oshirish;
– qayta sug‘urtalash mexanizmlarini kuchaytirish;
– fermerlar o‘rtasida sug‘urta madaniyatini oshirish bo‘yicha targ‘ibot ishlarini kuchaytirish.

Shunday qilib, agro-sug‘urta tizimini modernizatsiya qilish orqali qishloq xo‘jaligida moliyaviy barqarorlikni ta’minlash, risklarni kamaytirish va investitsion jozibadorlikni oshirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi. **“Sug‘urta faoliyati to‘g‘risida”gi Qonun** (yangi tahrir). – Toshkent, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. **Qishloq xo‘jaligini davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash va sug‘urta mexanizmlarini kengaytirish to‘g‘risida Qaror**. – Toshkent, 2022.
3. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. **Sug‘urta bozori faoliyati bo‘yicha 2023–2024-yillar statistik hisobotlari**. – Toshkent, 2024.
4. O‘zbekiston Respublikasi Qishloq xo‘jaligi vazirligi. **Qishloq xo‘jaligini rivojlantirish bo‘yicha yillik hisobot**. – Toshkent, 2023.

5. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. **O‘zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy ko‘rsatkichlari**. – Toshkent, 2024.
6. World Bank. **Agricultural Insurance and Climate Risk Management Report**. – Washington DC, 2023.
7. Food and Agriculture Organization of the United Nations. **Agricultural Risk Management in Transition Economies**. – Rome, 2022.
8. OECD. **Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2024**. – Paris, 2024.
9. Ахмедов Ш.Қ., Юсупов М.А. **Ўзбекистонда агросуғурта тизимини такомиллаштириш йўналишлари** // “Агроиқтисодиёт” журнали. – Тошкент, 2023.
10. Тўраев Ж.Р. **Қишлоқ хўжалигида рискларни бошқариш ва суғурта механизмлари** // “Иқтисодиёт ва таълим” илмий журнали. – Тошкент, 2022.
11. Karimov I.S., Abdurakhmonov B.K. **Index-Based Agricultural Insurance in Emerging Markets** // Journal of Risk and Insurance Studies. – 2024.
12. Abduqodirov A.A. **Climate Change, Crop Insurance and Financial Sustainability in Central Asia** // International Journal of Agricultural Economics. – 2023.